
III RAISKAUKSET SUOMESSA

---

1 Poliisin tietoon tulleet raiskaukset

Kuviossa 3 kuvaan poliisin tietoon tulleiden raiskausten, päärikoksena alioikeuksissa syytettyjen ja tuomittujen lukumäärää vuosina 1952–2003. 1950-luvulla raiskausten määrä oli reilun sadan tuntumassa, mutta 1960-luvulla ne lisääntyivät voimakkaasti.¹ 1960–1970-luvuilla raiskausten määrä pysytteli 300 rikoksen paikkeilla. 1980-luvulla määrä kipusi noin kolmeen ja puoleen sataan ja 1990-luvulla neljäänsataan. Vuosina 2000–2003 poliisin tietoon tuli keskimäärin 541 raiskausta vuodessa. Poliisille ilmoitettujen raiskausten määrä on noussut kuviossa esitettynä ajanjaksona. Kehitys saattaa kertoa pikemminkin muutoksesta ilmoitusherkkyudessa kuin todellisuudessa tapahtuneiden rikosten määrän lisääntymisestä.

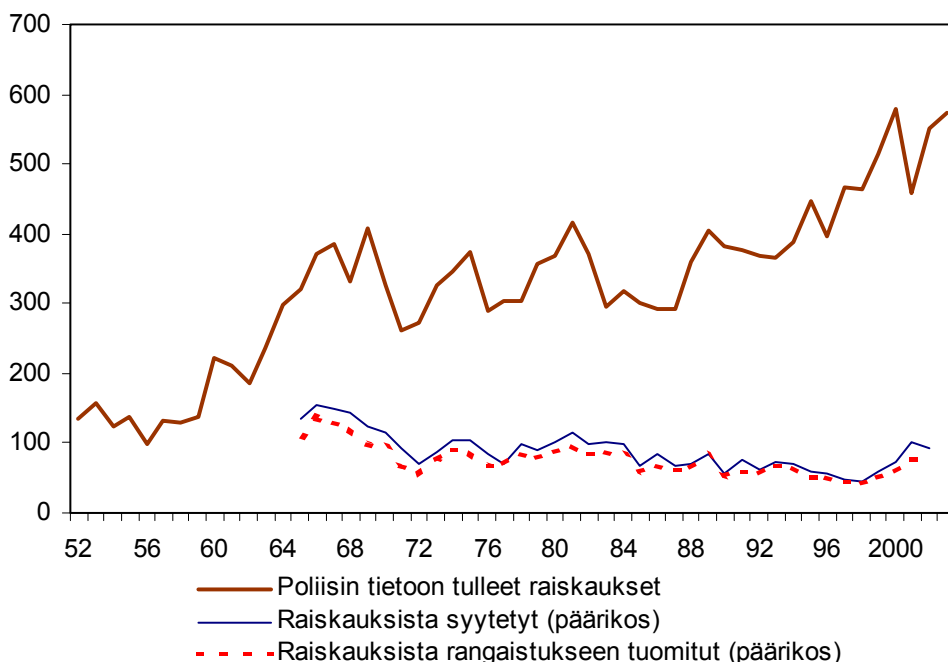
Kuvioista havaitaan, että poliisin tietoon tulleet tapaukset eivät ole yleensä johtaneet syytteen nostamiseen tai tekijän tuomitsemiseen. Syytteisiin johtavien raiskausten määrä on itse asiassa ollut jatkuvassa laskussa. Vuonna 1965 poliisin tietoon tulleista raiskauksista 42 prosentissa tapauksia nostettiin syyte, mikä tarkoitti 134 syytettyä. 1970-luvulla syytettyjen osuus laski kolmenkymmenen prosentin tuntumaan. 1980–1990-luvuilla syytteisiin johtavien raiskausten määrä väheni edelleen. 1990-luvun lopulla syytteiden määrä oli enää kymmenen prosentin tuntumassa. Vuonna 1999 poliisin tietoon tuli 514 raiskausta tai sen yritystä ja syytteitä nostettiin päärikoksena 59. Tämä tarkoittaa sitä, että poliisille ilmoitetuista raiskauksista nostettiin 11,5 prosentissa tapauksia syyte.² Syytteiden määrä on ollut viime vuosina

---

¹ Kriminologisessa tutkimuslaitoksessa tehtiin tällöin tutkimus, jossa havaittiin raiskausten piirteiden muuttuneen. Metsästä hyökkäävää ventovierasta raiskaajaa pidettiin yhä harvinaisempana, sillä tyypillisessä raiskauksessa oli 1960-luvun edetessä useita henkilöitä tekijöinä, he liikkuivat autolla, raiskausta edelsi lyhyt tuttavuus uhrin kanssa, ja uhri ja tekijät olivat teini-ikäisiä. Anttila ym. 1968, 15–16. Tutkijat arvelivat raiskausten määrän vähentyvän jatkossa ikäluokkien pienentymisen vuoksi (mts. 25–26). Kauko Aromaa (1988, 269) on todennut tutkijoiden osuneen ennustuksessaan oikeaan.

² Syyttäjät eivät välttämättä ehdi nostaa syytettä samana vuonna, kun raiskaus on tullut poliisin tietoon. Olen kuitenkin verrannut aina saman vuoden tietoja toisiinsa, koska muunlainen tarkastelu olisi varsin vaikea toteuttaa. Tämän lisäksi on mahdollista, että syyttäjä tai tuomioistuin on muuttanut rikosnimikettä. Myös tilastointiyksikön ero on

hienoisessa nousussa. Tutkimuksen liitteenä on tilastollinen tarkastelu raiskausten käsittelemisestä rikosprosessissa, jossa arvioidaan tarkemmin seksuaalirikosuudistuksen vaikutuksia.

Kuvio 3 Poliisin tietoon tulleet raiskaukset ja alioikeuksissa päärikoksena raiskauksesta syytetyt ja tuomitut vuosina 1952–2003 (N). Lähde: Tilastokeskus

Pirkko Viitanen on 1980-luvun alussa tekemässään tutkimuksessa selvittänyt, miksi vain osa poliisin tietoon tulleista raiskauksista johti syytteen nostamiseen. Hän havaitsi, että tapauksia tippui rikosprosessin eri vaiheissa: poliisi ei pystynyt selvittämään kaikkia sille ilmoitettuja raiskauksia, syyttäjät arvioivat, että näyttö ei riittäisi syytteen nostamiseen ja asianomistajat vetäytyivät tutkinnasta. (Viitanen 1982, 34–38, 61.) Raiskaus (väkisinmakaaminen) oli ennen vuotta 1999 asianomistajarikos, jolloin tapauksen tutkiminen lopetettiin tavallisesti uhrin pyynnöstä. Naiset peruuttivat syytepyyntönsä pitkälle samoista syistä, joiden takia tapaus jätettiin ilmoittamatta poliisille. Kyse oli häpeästä, arkuudesta, halusta välttää tapauksen julkiseksi tuleminen, poliisin epäuskoisesta asennoitumisesta naisia kohtaan tai siitä, että tekijä painosti uhrin sopimaan asian. (Mts. 32, 61–64.)

---

otettava huomioon: poliisitilastoissa se on yksi rikos, kun taas tuomioistuintilastoissa se on yksi syytetty tai tuomittu henkilö. Tästä syystä sama henkilö voi olla syytteessä useamman kuin yhdestä rikoksesta. Tosin tämän tutkimusaineiston perusteella tällaisia tapauksia on varsin harvoin raiskauksissa. Liitetaulukosta 1 löytyvät kuvion 3 absoluuttiset luvut.

Maarit Sulavuoren tutkimuksesta käy ilmi, että naiset peruivat varsin usein syytepyyntönsä. Esimerkiksi vuosina 1987–1988 näin tapahtui hieman yli viidesosassa tapauksia. Sulavuori arvioi, että itsesyytökset saivat naiset vetäytymään rikosprosessista, sillä peruminen oli yleistä ravintolatuttavuuksien sekä tuttavien ja läheisten kesken tapahtuneista raiskauksista. Nainen saattoi myös sopia asian tekijän tai poliisin aloitteesta. (Sulavuori 1992, 57, 62–64, 72–74.)

Viitanen oli huolestunut siitä, että suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsi yleisesti raiskauksen uhreja syyllistäviä käsityksiä, eikä raiskauksen aiheuttamia seurauksia pidetty vakavina. Rikosprosessissa saatettiin vähätellä naisten kokemuksia, heidän tekemiinsä rikosilmoituksiin suhtauduttiin epäluuloisesti ja naista pidettiin vastuullisena tapahtumista, varsinkin jos hän oli lähtenyt vapaaehtoisesti vasta tapaamansa miehen mukaan. Raiskattu nainen ei aina saanut tarvitsemaansa tukea ja rikosilmoituksen tekeminen saattoi vain onnistua lisäämään hänen tuskaansa.³ Poliisi on toki saanut myös positiivista palautetta. Raiskauksen kokeneet naiset ovat arvostaneet poliisin asiallista, ystävällistä, inhimillistä, ymmärtävää, naista kunnioittavaa ja avuliasta suhtautumista sekä sitä, että tekijää on pidetty vastuullisena raiskauksesta.⁴

Viitasen jälkeen raiskausten käsittelemistä rikosprosessissa on tarkasteltu muun muassa seuraavissa tutkimuksissa: Sulavuori arvioi naisnäkökulmasta rikosprosessia raiskauksissa (Sulavuori 1992, 2, 57–61). Päivi Pollari tutki naisten selviytymistä raiskauksesta ja kokemuksia rikosprosessista (Pollari 1994a, 5 ss.). Honkatukia tarkasteli poliisille ilmoitettujen raiskausten piirteitä, niiden etenemistä poliisilta tuomioistuimeen sekä pohti, minkälaisia käsityksiä poliisilla oli raiskauksista (Honkatukia 2001a, 16 ss.). Vilja Hahto on puolestaan tarkastellut hovioikeuskäytäntöä raiskauksissa (Hahto 2004, 467 ss.).

Tämän lisäksi on muutamista muista tutkimuksista saatavissa viitteitä siitä, miten raiskatut naiset ovat kokeneet rikosprosessin. Riitta Raijas selvitti, minkälaiset seikat vaikuttavat raiskaustraumasta toipumiseen (Raijas 2000, 12–13). Sari Näre analysoi Raiskauskriisikeskus Tukinaiseen yhteyttä ottaneiden nuorten tyttöjen ja naisten kokemaa seksuaalista väkivaltaa (Näre 2000, 77 ss.). Varpu Punnonen on kertonut raiskattujen naisten omasta näkökulmasta, miten he ovat kokeneet raiskauksen, minkälaisia seurauksia se on aiheutta-

---

³ Viitanen 1982, 31–32, 41 ss., 77 ss. Ks. myös Sulavuori 1992, esim. 103–106; Pollari 1994a, 121 ss.

⁴ Ks. esim. Viitanen 1982, 32; Pollari 1994a, 82–85, 87; Punnonen 2001, 58–62. Ks. myös Heiskanen & Piispa 1998, 49.

nut ja miten he ovat onnistuneet selviytymään (Punnonen 2001, esim. 26–27). Hyödynnän näitä tutkimuksia tarkemmin oman empiirisen tutkimusaineiston esittelemisen yhteydessä. Ennen tätä kerron vielä seksuaalirikoksia koskevista uudistuksista.

2 Seksuaalirikosuudistus

2.1 Yleistä

Seksuaalirikoksia koskevia rangaistussäännöksiä muutettiin rikoslain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Rikoslain 20 lukuun sisältyvät rangaistussäännökset toisen pakottamisesta sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan tekoon, seksuaalisesta hyväksikäytöstä, lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä, seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta ja parituksesta. Uudistus tuli voimaan 1.1.1999. Tarkastelen seuraavaksi raiskausrikoksia koskevia säännöksiä.⁵

Raiskausta pidetään vakavimpana seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkauksena. Kriminalisoinnin tarkoituksena on suojata jokaisen ihmisen oikeutta päättää siitä, kenen kanssa hän on halukas olemaan sukupuoliyhteydessä. Laissa lähtökohtana on suojella seksuaalista itsemääräämisoikeutta, jolloin jokaisella henkilöllä on oikeus päättää omasta seksuaalisesta käyttäytymisestään, mutta toisen vastaavaa oikeutta ei saa loukata. Seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen ei vaikuta esimerkiksi se, ovatko osapuolet avioliitossa tai elävätkö he parisuhteessa.⁶

Lakia säädettäessä omaksuttiin sukupuolineutraali lähestymistapa, jolloin korostettiin säännösten soveltumista sekä miehiin että naisiin. Uudessa laissa tekijän tai uhrin sukupuolella tai seksuaalisella suuntautumisella ei ole enää merkitystä. Tilanne oli toinen aikaisemmassa laissa, jossa väkisinmakaamisen kohteena saattoi olla vain nainen.⁷

---

⁵ Seksuaalirikoslainsäädännön taustoista ks. esim. Seksuaalirikoskomitean mietintö 1968, 8–10; Heinonen 1974, 184 ss.; Utriainen 1996, 225–226; Kimpimäki 1998, 20 ss.; Niemi-Kiesiläinen 1998, 4 ss.; Niemi-Kiesiläinen 2000, 137 ss.; Nousiainen & Pylkkänen 2001, 145 ss.

⁶ Ks. OJL 8/1993, 3–4, 8–10; HE 6/1997 vp., 161–164. Raiskaus avioliitossa kriminalisoi-
ttiin Suomessa vasta vuonna 1994 (L 316/1994). Ks. esim. Pohjonen 1994, 69–70.

⁷ Ks. OJL 8/1993, 21, 25; HE 6/1997 vp., 170, 172; Rautio 2002, 713. Aikaisemmista säännöksistä ks. esim. Träskman 1986, 324–325. Lain esitöissä vältetään tosin puhumasta uhrien tai tekijöiden sukupuolesta. Sukupuolineutraalin kirjoitustavan omaksuminen ei

Uudistuksessa pidettiin epäkohtana, että raiskausrikoksia ei riittävästi porrastettu eri törkeysasteisiin, sillä käytössä oli vain yksi rikosnimike; väkisinmakaaminen.⁸ Rikoslain kokonaisuudistuksessa kaikkien rikosten eriasteiset ilmenemismuodot on pyritty määrittelemään laissa niiden paheksuttavuuden mukaisesti (ks. esim. OLJ 2/1990, 22–26). Raiskaussäännöksiä uudistettaessa noudatettiin samaa periaatetta ja raiskaukset päätettiin porrastaa kolmeen eri vakavuusasteeseen.⁹ Käsittelen ensiksi raiskauksen perustunusmerkistöä, tämän jälkeen törkeää raiskausta ja viimeiseksi lievintä raiskausta – sukupuoliyhteyteen pakottamista.

Sukupuoliyhteyteen pakottamista koskevan tunnusmerkistön ottamisella lakiin tavoiteltiin *rangaistavien tekojen alan laajentamista*, mutta julkisessa keskustelussa ”lievää raiskausta” tulkittiin toisella tavalla ja sen katsottiin vähättelevän raiskausten vakavaa luonnetta. Muutoksen epäiltiin vaikuttavan tuomioistuimiin siten, että raiskauksesta ryhdyttäisiin tuomitsemaan lievimmän tekemuodon mukaan, mikä heikentäisi seksuaalisen itsemääräämisoikeuden rikosoikeudellista suojaa.

Lakivaliokunta pohti mietinnössään tätä kysymystä. Sen mukaan rikoslain kokonaisuudistuksessa omaksutun periaatteen vuoksi raiskausrikokset on perusteltua porrastaa kolmeen eri tekemuotoon, koska tällainen ratkaisu ei ole muissakaan rikoksissa johtanut tuomitsemiskäytännön vääristymiseen. Valiokunnan mielestä eri tekemuotojen porrastaminen päin vastoin ohjaa tuomioistuimia nykyistä yhtenäisempään käytäntöön, koska ne joutuvat aikaisempaa tarkemmin perustelemaan ratkaisunsa. (LaVM 3/1998, 20–21.)

---

poista sitä tosiasiaa, että naiset joutuvat raiskauksen kohteiksi usein juuri sukupuolensa takia. Niemi-Kiesiläinen onkin vaatinut, että seksuaalirikosten sukupuolittunut luonne pitäisi ottaa huomioon päätettäessä lain sisällöstä. Ks. tarkemmin Niemi-Kiesiläinen 1998, 6 ss. Ks. myös Nousiainen 1999b, 7 ss.

⁸ Tosin aikaisemman lain mukaan oli mahdollista tuomita henkilö myös ”erittäin lieventävien asianhaarojen” vallitessa tehdystä väkisinmakaamisesta enintään neljän vuoden vankeuteen, kun väkisinmakaamisesta muutoin sai vähintään kuusi kuukautta ja enintään kymmenen vuotta vankeutta. Ks. RL 20:1 (L 16/1971). Raiskaussäännösten porrastamista ehdotti mm. Väkivallan ja ilkivallan vastustamistyöryhmä (1981, 40).

⁹ OLJ 8/1993, 10–11, 21; HE 6/1997 vp., 164, 170; LaVM 3/1998, 8, 20–21.

2.2 Raiskaus

Rikoslain 20:1 §:n mukaan: ”Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi. Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka saatetaan toisen tiedottomaksi taikka pelkotilaan tai muuhun sellaiseen tilaan, jossa hän on kykenemätön puolustamaan itseään, käyttämällä puolustuskyvyttömyyttä hyväkseen on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan. Yritys on rangaistava.”

Raiskatessa toinen pakotetaan sukupuoliyhteyteen¹⁰ väkivaltaisesti tai sillä uhkaamalla. Väkivallan avulla pyritään estämään raiskattavan toimintakyky tai murtamaan hänen vastustuksensa. Laissa ei ole otettu tarkemmin kantaa väkivallan tai sen uhan vakavuusasteeseen. Melko lieväkin väkivalta tai sillä uhkaaminen voi riittää uhrin tahdon murtamiseen, sillä teko-olosuhteet vaikuttavat siihen, kuinka voimakasta tai välitöntä väkivallan tai sen uhan pitää olla. Nykyisen lain mukaan riittävää on, että uhri osoittaa selvästi vastustavansa sukupuoliyhteyttä, eikä hänen tarvitse itse turvautua väkivaltaan tai antautua sen kohteeksi.¹¹

Aikaisemmassa laissa puhuttiin naisen pakottamisesta sukupuoliyhteyteen väkivallalla taikka sellaisella uhkauksella, ”jossa pakottava vaara on tarjona”. Aluksi säännöstä tulkittiin siten, että naisen piti kaikilla mahdollisilla keinoilla vastustaa häneen kohdistuvaa väkisinmakaamisyritystä. Ajan myötä naiselta ei enää vaadittu näin voimakasta puolustautumisvelvoitetta. (Ks. esim. Träskman 1986, 326–332; HE 6/1997, 172–173; Rautio 2002, 713–716.)¹²

Väkivallan tai sen uhan käyttämisen lisäksi raiskaukseen voi syyllistyä olemalla sukupuoliyhteydessä puolustuskyvyttömän henkilön kanssa. Tällöin

---

¹⁰ Rikoslain 20 luvussa sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan sukupuolielimellä tapahtuvaa tai siihen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon, joka voi olla vaginaalista, anaalista tai oraalista. Se voidaan toteuttaa myös esineen avulla. Ks. OLJ 8/1993, 23–24, 48; HE 6/1997 vp., 188.

¹¹ OLJ 8/1993, 10, 25–27; HE 6/1997 vp., 164, 172–173.

¹² Tosin Sulavuoren (1992, 64–65, 74) mukaan pahoinpitelemisellä saattoi olla käytännössä merkitystä. Hänen mukaansa mitä pahemmin nainen oli pahoinpidelty, sitä hellempään kohtelun hän sai poliisilta ja sitä paremmin häntä uskottiin tuomioistuimessa. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että naiseen jääneet jäljet pahoinpitelemisestä ovat tehostaneet tapauksen etenemistä rikosprosessissa. Ks. esim. du Mont ym. 2003, 478–480.

tekijän on täytynyt saattaa uhri tiedottomaksi, pelkotilaan tai muuhun vastaavaan tilaan, jolloin hän ei ole pystynyt puolustamaan itseään. *Tiedottomuus* voi olla seurausta esimerkiksi vakavasta pahoinpitelystä tai toisen huumaamisesta siten, että hän menettää tajuntansa. Uhri voi joutua *pelkotilaan* esimerkiksi, jos tekijä on murtautunut uhrin kotiin tai ottanut hänet autoonsa. Tällöin uhri saattaa lamaantua, eikä hän välttämättä kykene toimimaan tai hän voi pitää puolustautumista liian vaarallisena. Tekijä voi käyttää hyväkseen uhrissa aiheuttamaansa pelkoa, jolloin hänen ei tarvitse mitenkään erityisesti pakottaa toista sukupuoliyhteyteen. *Muu puolustuskyvytön tila* voidaan saada aikaiseksi esimerkiksi lääkkeillä tai huumaavilla aineilla. Tekijällä ei tarvitse olla aikomusta sukupuoliyhteyteen pakottamisesta hänen ryhtyessään saattamaan toista puolustuskyvyttömään tilaan, vaan tämä ajatus voi syntyä vasta jälkikäteen uhrin ollessa avuttomassa tilassa. Uhrin ei tällöin tarvitse vastustaa sukupuoliyhteyttä.¹³

Jos tekijä ei ole vaikuttanut toisen puolustuskyvyttömän tilan syntymiseen ja hän on sukupuoliyhteydessä henkilön kanssa, joka on nukahtanut (”sammunut”) yhdessä nautitun alkoholin juomisen jälkeen, on lain esitöiden mukaan kysymyksessä seksuaalinen hyväksikäyttö (RL 20:5.2 §). (Ks. OLJ 8/1993, 28; HE 6/1997 vp., 173–174. Ks. myös Kaukonen 2003, 27–28.)

Raiskauksesta tuomitaan vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi vankeuteen. Lain esitöissä korkeaa enimmäisrangaistusta perusteltiin sillä, että raiskauksessa puututaan karkealla tavalla toisen ruumiilliseen koskemattomuuteen ja loukataan vakavasti toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta.¹⁴ Myös raiskauksen yrittäminen on rangaistavaa (säännöksen tulkinnasta ks. esim. Rautio 2002, 717).

---

¹³ OLJ 8/1993, 27–28; HE 6/1997 vp., 173–174. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen 1998, 8.

¹⁴ OLJ 8/1993, 28; HE 6/1997 vp., 174. Lakivaliokunta nosti raiskauksen vähimmäisrangaistuksen yhteen vuoteen vankeutta hallituksen tekemästä esityksestä (6 kk), koska se halusi tehostaa seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja henkilökohtaisen koskemattomuuden rikosoikeudellista suojaa. Ks. OLJ 8/1993, 28; HE 6/1997 vp., 174; LaVM 3/1998, 21.

2.3 Törkeä raiskaus

Törkeää raiskausta koskevassa säännöksessä luetellut ankaroittamisperusteet liittyvät uhrille aiheutettuun seuraukseen tai kärsimykseen, rikoksen tekota-paan tai siihen, että rikoksen tekemisessä on käytetty hengenvaarallista välinettä. Rikoksen pitää aina olla myös kokonaisuutena arvostellen törkeä.

Rikoslain 20:2 §:n mukaan törkeä raiskaus on kysymyksessä, jos raiskauk-sessa

- 1) aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 4) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikosenteki-jä on tuomittava törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi. Yritys on rangaistava.

Raiskaus voi olla törkeä, jos tekijä syyllistyy törkeää pahoinpitelyä vastaavaan tekoon aiheuttaen toiselle vaikean ruumiinvamman, vakavan sairauden tai hengenvaarallisen tilan. Tekoa voidaan pitää törkeänä myös, jos rikoksen tekemiseen osallistuu useita henkilöitä. Sellaisia henkilöitä, jotka ovat osallisina väkivallan tai sen uhan käyttämiseen, pidetään tekijöinä, eikä kaikkien tarvitse olla sukupuoliyhteydessä raiskatun kanssa. (Ks. tarkemmin Rautio 2002, 718.)

Teko voi olla törkeä niin ikään, jos sitä seuraamassa on muita ihmisiä, vaikka he eivät varsinaisesti osallistuisi raiskaamiseen. Raiskaus voi olla erityisen julma tai nöyryyttävä, jos väkivallan kohteena on puolustuskyvytön henkilö tai raiskaus toteutetaan raiskatulle läheisten ihmisten nähden. Raiskauksessa voidaan käyttää ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä tai uhata muuten vakavalla väkivallalla. Hengenvaarallisen välineen ei tarvitse olla rinnastettavissa aseeseen. Raiskauksen törkeysarvostelussa edellytetään, että teko on kokonaisuutena arvioiden törkeä. Tällöin jonkin yksittäisen kohdan täyttyminen ei vielä välttämättä tee teosta törkeää.¹⁵

---

¹⁵ Ks. tarkemmin OLJ 8/1993, 28–30; HE 6/1997 vp., 174–175; Rautio 2002, 717–720.

Lakia säädettyä lähdettiin siitä, että raiskaus on vakava rikos, joka loukkaa sekä henkilökohtaista koskemattomuutta että seksuaalista itsemääräämisoikeutta tavalla, jolla aiheutetaan uhrille fyysisten kipujen lisäksi usein pitkäaikaista, jopa koko elämän kestävästä henkistä kärsimystä. Tästä syystä raiskauksen törkeämpiin ilmenemismuotoihin haluttiin liittää poikkeuksellisen ankara rangaistusasteikko. Törkeästä raiskauksesta tuomitaan vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään kymmeneksi vuodeksi.¹⁶

2.4 Sukupuolilyhteyden pakottaminen

Rikoslain 20:3 §:n mukaan tekijä tuomitaan pakottamisesta sukupuolilyhteyden, jos raiskaus, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty. Rangaistuksena on enintään kolme vuotta vankeutta. Sukupuolilyhteyden pakottamisesta tuomitaan myös se, joka muulla kuin 1 §:n 1 momentissa mainitulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuolilyhteyden. Yritys on rangaistavaa.

Laissa lähtökohtana on, että raiskauksen vakavuutta kokonaisuutena arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota käytetyn tai uhatun väkivallan vakavuuteen. Sukupuolilyhteyden pakottamisesta voi olla kysymys, jos raiskauksessa ei ole käytetty laisinkaan väkivaltaa. Teon lievyyttä osoittaa myös seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaamisen vähäisyys. Lain esitöissä on huomautettu, että tekijän ja raiskatun välistä suhdetta ei ole pidettävä lieventävänä perusteena. Avioliitto, muu pysyvä parisuhde tai raiskausta edeltänyt seurustelu ei poista tai vähennä osapuolten oikeutta päättää seksuaalisesta kanssakäymisestä.¹⁷ Lakivaliokunta totesi vielä selvyyden vuoksi mietinnössään, että jokaisella on oikeus milloin tahansa kieltäytyä sukupuolilyhteydestä (LaVM 3/1998, 21).

Rikoslain 20:3 §:n toisessa momentissa säädetään rangaistavaksi sukupuolilyhteyden pakottaminen muun kuin väkivallan tai sen uhan avulla. Toinen voidaan taivutella suostumaan sukupuolilyhteyden esimerkiksi uhkaamalla paljastaa jokin hänelle haitallinen tieto. Uhkauksen ei tarvitse olla oikeuden-

---

¹⁶ Ks. OLJ 8/1993, 29–30; HE 6/1997 vp., 175.

¹⁷ OLJ 8/1993, 10–11, 30; HE 6/1997, 164, 175. Ks. kuitenkin Niemi-Kiesiläinen 1998, 9; Niemi-Kiesiläinen 1999, 39.

vastaista.¹⁸ Sukupuoliyhteyteen pakottamisesta seuraa enintään kolmen vuoden mittainen vankeusrangaistus.¹⁹

2.5 Syyteoikeuden muuttaminen

Aikaisemmassa laissa väkisinmakaaminen oli asianomistajarikos, jolloin raiskauksen uhrin piti päättää, halusiko hän saattaa tekijän rikosoikeudelliseen vastuuseen teostaan.²⁰ Raiskauksen uhri pystyi merkittävällä tavalla vaikuttamaan siihen, käsiteltiinkö häneen kohdistunutta rikosta rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Jos uhri ei vaatinut tekijälle rangaistusta, poliisi ei ryhtynyt tutkimaan rikosta. Asianomistajarikosluonne vaikutti myös poliisin toimintaan, sillä se ei aina motivoitunut selvittämään rikosta, koska uhrin epäiltiin kuitenkin jossain vaiheessa peruvan syytepyyntönsä. (Ks. Sulavuori 1992, 72–74.)

Syyteoikeuden järjestelyä kritisoitiin useissa yhteyksissä, sillä rangaistusvastuun toteuttamisen jättämistä raiskauksen uhrin harteille pidettiin kohtuuttomana.²¹ Raiskauksen uhrin saattoivat tuntea joutuvansa itse kantamaan vastuun tekijän rankaisemisesta. He olivat myös alttiita tekijän painostukselle.²² Seksuaalirikosuudistuksessa korostettiin yhteiskunnan tarvetta

---

¹⁸ Ks. tarkemmin OLJ 8/1993, 30–31; HE 6/1997 vp., 175–176; Rautio 2002, 721. Ks. myös Niemi-Kiesiläinen 2000, 152.

¹⁹ Työryhmän (OLJ 8/1993, 31) ehdotuksen mukaan sukupuoliyhteyteen pakottamisesta olisi voinut seurata sakkoa tai enintään kolme vuotta vankeutta. Hallituksen esityksessä (6/1997, 176) asteikkoa muutettiin mainitulla tavalla.

²⁰ Seksuaalirikosten luokittelemista asianomistajarikoksiksi perusteltiin mm. sillä, että oikeudenkäynnistä saattaa aiheutua uhrille vahinkoa tai kärsimystä, ks. esim. Rikosoikeuskomitea 1976, 130. Niemi-Kiesiläinen (1999, 39) on kuitenkin kysynyt, eikö huolta pitäisi kantaa siitäkin, että rikosentekijä ei tällöin joudu rikosoikeudelliseen vastuuseen tekemästään rikoksesta.

²¹ Esimerkiksi Viitanen (1982, 38) toi esille, että raiskauksen uhrin arvostelivat itse rikoksen asianomistajaluonnetta, sillä he odottivat yhteiskunnan reagoivan automaattisesti heille tehtyyn rikokseen. Haastatellessani poliiseja he kertoivat ennen vuotta 1999 joidenkin väkisinmakaamisten uhrien yllättyneen siitä, että kyse oli asianomistajarikoksesta. Poliisin tiedustellessa halukkuutta nostaa syyte nainen saattoi tulla empiväiseksi. Yksi poliiseista kertoi, että moni naisista oli sitä mieltä, että ”jos tämä ei kerran kiinnosta ketään muuta, siis yhteiskuntaa, niin antaa olla, ei hän lähde yksin ajamaan asiaa”.

²² Ks. esim. Persson 1981, 195–196; Väkivallan ja ilkivallan vastustamistyöryhmän muistio 1981, 39–40; Viitanen 1982, 42, 61, 63, 68, 80; Naisiin kohdistuva väkivalta 1992, 85–86.

reagoida vakaviin rikokseen ja tavoitteena oli helpottaa asianomistajan asemaa laajentamalla virallisen syyttäjän syyte-oikeutta.²³

Raiskaus ja törkeä raiskaus ovat nykyisin virallisen syytteen alaisia rikoksia, mutta sukupuoliyhteyden pakottaminen jätettiin asianomistajarikokseksi. Syyttäjä voi kuitenkin asianomistajan tahdosta huolimatta nostaa siitä syytteen, jos erittäin tärkeä yleinen etu niin vaatii. Tällainen tapaus voi olla kysymyksessä, jos tekijä on syyllistynyt useisiin pakottamisiin.²⁴

Asianomistajan tahdolle voidaan antaa merkitystä myös perustunnusmerkistön mukaisessa raiskauksessa, sillä syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, mikäli raiskauksen uhri pyytää tätä omasta vakaasta tahdosta (ks. RL 20:12 §). Lakia säädettäessä tällaista säännöstä pidettiin tarpeellisena siitä syystä, että raiskauksen uhri voi useasta syystä haluta välttää oikeudenkäynnin. Yhtenä esimerkkinä mainittiin aviopuolisoiden väliset teot. Lain esitöissä korostettiin, että syyttäjän tulisi varmistua siitä, että uhrin päätös perustuu vakaaseen harkintaan, eikä se ole syntynyt painostuksen tuloksena. Syyttäjän pitäisi pyytää asianomistaja perustelevaan ratkaisunsa ja tarjota hänelle mahdollisuus keskustella asiasta tilaisuudessa, jossa uhrin ei tarvitse pelätä tekijän painostusta.²⁵

Tarkasteltaessa uusia raiskausrikoksia koskevia säännöksiä havaitaan, että syyttäjälle on jätetty varsin paljon harkinnanvaraakin päättää syytteen nostamisesta.²⁶ Uhrin myötävaikutus rikoksen selvittämiseksi ja prosessin eteenpäin viemiseksi on yhä lainuudistuksen jälkeenkin tärkeää, sillä raiskauksia ei pystytä selvittämään ilman uhrin antamia tietoja tapahtuneesta.

---

²³ Ks. tarkemmin OLJ 8/1993, 6, 24; HE 6/1997 vp., 12, 162, 169–170; Rautio 2002, 738–739.

²⁴ OLJ 8/1993, 48; HE 6/1997 vp., 189.

²⁵ Ks. tarkemmin OLJ 8/1993, 6–7, 48–49; HE 6/1997 vp., 162–163, 189–190; VKS 2000:1 kohta 6.4. Säännöksen voimakkaasta kritiikistä ks. Niemi-Kiesiläinen 1997, 448; Niemi-Kiesiläinen 1999, 38–40. Pahoinpitelyrikoksissa on ollut vastaava säännös, mutta se poistettiin laista 1.10.2004 (ks. HE 144/2003 vp., 25–26).

²⁶ Lakivaliokunta käsitellessään seksuaalirikoksia koskevia säännöksiä piti tärkeänä, että valtakunnansyyttäjä seuraisi tarkoin, miten syyttäjät käyttävät harkintavaltaansa asianomistajarikoksissa ja miten toimenpiteistä luopumista koskevia säännöksiä sovelletaan. LaVM 3/1998 vp., 8.

3 Rikosprosessin eri vaiheet

Poliisin on ryhdyttävä tutkimaan rikosta, jos se saamansa ilmoituksen tai omien havaintojensa perusteella epäilee, että rikos on tapahtunut. Esitutkinnan aloittamiskynnys on varsin matala. Rikosilmoituksen voi tehdä raiskauksen uhri itse tai kuka tahansa muu henkilö. Eri raiskausrikoksista vain sukupuolilyhteyteen pakottaminen on asianomistajarikos, jolloin poliisi aloittaa tutkinnan vain uhrin vaatiessa tekijälle rangaistusta. Esitutkinnassa poliisi selvittää, mitä on tapahtunut, ketkä ovat asianosaisia ja minkälaisia vahinkoja rikoksella on aiheutettu.²⁷

Esitutkinnan valmistuttua esitutkinta-aineisto annetaan syyttäjälle, joka ratkaisee sen perusteella, nostaako hän syytteen raiskauksesta. Syyttäjä ottaa syyteharkinnassaan kantaa siihen, täyttääkö tutkittava rikos raiskauksen (tai jonkun muun rikoksen) tunnusmerkistön ja riittääkö näyttö syytteen nostamiseen.²⁸ Syyttäjä voi luopua syytteen nostamisesta puuttuvan näytön takia, mutta myös jos raiskauksen uhri esittää hänelle tällaisen pyynnön.²⁹

Syyttäjän nostaessa syytteen raiskauksesta asia käsitellään käräjäoikeudessa, jonne kutsutaan henkilökohtaisesti kaikki asianosaiset ja mahdolliset todistajat. Raiskauksen uhrille tuomioistuinkäsittely voi olla raskas vaihe. Hänen taakkaansa on pyritty keventämään lainsäädännöllisesti siten, että uhri voi käyttää rikosprosessissa valtion varoista maksettavaa avustajaa tai tukihenkilöä (ks. ROL 2:1a §)³⁰. Raiskausoikeudenkäynti voidaan myös uhrin pyynnöstä käydä suljetuin ovin. Raiskauksen uhria voidaan myös kuulla ilman syytetyn läsnäoloa (ks. OK 17:34 § (360/2003)). Raiskauksen uhri voi myös tarvittaessa hakea lähestymiskielloa epäiltyä tekijää vastaan.

---

²⁷ Ks. esim. Virolainen 1998, 250 ss.; Helminen ym. 2002, 204 ss.

²⁸ Syyteharkinnasta ks. esim. Jonkka 1992, 36 ss.; Virolainen 1998, 6, 88–89.

²⁹ Asianomistajalla on oikeus nostaa syyte siitä huolimatta, että syyttäjä olisi tehnyt päätöksen syyttämättä jättämisestä (ks. esim. Niemi-Kiesiläinen 1997, 454–457; Virolainen 1998, 445 ss.; Vuorenpää 1999, 59–65). Asianomistajan ajamat rikosjutut ovat harvinaisia, mutta Virve-Maria de Godzinskyn (2000, 51) tutkimuksesta käy ilmi, että niitä oli eniten seksuaalirikoksissa. Ks. myös Herlin ym. 1997, 408. Yksi haastattelemani avustajista tosin totesi, että raiskauksen uhri on yleensä syyttämättä jättämispäätöksen saatuaan niin murtunut, että hänen voimansa eivät enää riitä syytetoimiin.

³⁰ Tällainen mahdollisuus lisättiin lakiin uudistettaessa rikosasioiden oikeudenkäyntimenetelyä. Tukihenkilön tai avustajan hankkimisesta ks. tarkemmin Virolainen 1998, 203–209; Vuorenpää 1999, 110 ss.

Raiskauksen uhri tarvitsee oikeudellisen avun lisäksi usein muuta tukea selviytyäkseen tapahtuneesta. Apua on saatavilla monesta eri paikasta (ks. liitetaulukko 10). Kerron seuraavaksi Rikosuhripäivystyksestä ja Raiskauskriisikeskus Tukinaisesta. Rikosuhripäivystys on esittelemisen arvoinen siitä syystä, että sen kautta on mahdollista hankkia itselleen tukihenkilö, joka voi olla raiskauksen uhrin mukana rikosprosessin eri vaiheissa. Tukinainen on tärkeä siitä syystä, että se on erikoistunut tukemaan seksuaalisen väkivallan kohteiksi joutuneita henkilöitä.

4 Raiskausten uhrien tukeminen

4.1 Rikosuhripäivystys

Vuonna 1994 perustetun Rikosuhripäivystyksen tarkoituksena on parantaa rikosten uhrien asemaa ja huolehtia heidän oikeuksiensa toteutumisesta käytännössä (Tuorila & Siltaniemi 1999, 35–40). Rikosten uhreille ja heidän omaisilleen on tarjolla monenlaista apua: käytännön neuvoja ja tukea voi tiedustella puhelimitse, juristi voi opastaa oikeudellisissa kysymyksissä ja tukihenkilö voi olla mukana rikosprosessin aikana.

Tukihenkilö käy rikoksen uhrin kanssa läpi rikostapahtumaa ja sen aiheuttamia tuntemuksia. Haastattelemieni tukihenkilöiden mielestä heidän antamansa apu on lähinnä keskustelua, käytännön asioissa neuvomista ja muuta tukena olemista. ”*Asiakasta autetaan pitämään lankoja käsissään*”, yksi tukihenkilöistä kiteytti. Tosin seksuaalirikoksissa asiakasta motivoidaan hakeutumaan ammattiauttajan puoleen. Tämä on haastateltujen mielestä yleensä tarpeellista, sillä vaikka asiakas olisi aluksi halukas unohtamaan tapauksen, se palaa usein myöhemmin mieleen ahdistavana kokemuksena³¹. Tukihenkilö osaakin kertoa tarjolla olevista kriisi- ja terapiapalveluista.³²

Tukihenkilöt ovat saaneet koulutusta, vaikka he toimivatkin vapaaehtoistyön pohjalta (ks. esim. Tuorila 2000, 15; Kjällman 2002, 21).

---

³¹ Ks. myös Raijas & Repo 1999, 23. Lukemassani esitutkinta-aineistossa oli joskus maininta siitä, että raiskauksen uhrilla oli mennyt muutama viikko rikosilmoituksen tekemiseen, koska hän halusi ensin sysätä tapauksen kokonaan pois mielestään, mutta tajusi sitten, että hän ei selviäisi raiskauksesta omin voimin.

³² Ks. esim. Tuorila & Siltaniemi 1999, 67. Raiskauskriisikeskus Tukinaisesta oli aikaisemmin mahdollista saada tukihenkilöitä, mutta tämä toiminta lopetettiin vuonna 1999 (Raijas & Repo 1999, 8).

Vapaaehtoisten tukihenkilöiden etuna pidetään sitä, että he ovat tavallisia kanssaihmisia, joiden puoleen saattaa olla viranomaisia helpompi kääntyä. Myös asiakkaat ovat arvostaneet sitä, että tukihenkilöt ovat käyttäneet omaa vapaa-aikaansa heidän auttamiseensa ja osoittaneet tällä tavalla välittävänsä heistä. (Tuorila & Siltaniemi 1999, 61, 67–68, 95–96.)

Tukihenkilö voi olla rikoksen uhrin tukena rikosprosessissa, kuten rikosilmoitusta tehtäessä, poliisikuulusteluissa ja oikeudenkäynnissä.³³ Rikosuhripäivystyksen toiminnasta tehdyn tutkimuksen mukaan rikosten uhrit saivat siitä usein tiedon poliisilta, mutta tämä tapahtui usein vasta kuulustelujen yhteydessä. Rikoksen uhrit toivoivatkin, että heidät olisi ohjattu ottamaan yhteyttä päivystykseen jo rikosilmoituksen tekemisvaiheessa. Helena Tuorila toteaa tutkimuksessaan, että rikosten uhrien henkistä hätää onnistuttaisiin vähentämään ja selviytymisprosessi rikoksesta saataisiin heti käyntiin, jos uhrit ohjattaisiin nopeasti tukipalvelujen piiriin.³⁴

Haastatellessani tukihenkilöitä kävi ilmi, että kaikki oikeusviranomaiset eivät ole tienneet kovin tarkasti Rikosuhripäivystyksen tarjoamista palveluista. Tuomarit tai syyttäjät ovat joskus ottaneet yhteyttä päivystykseen ja tiedustelleet, onko heidän kauttaan mahdollista saada ”ROL:in³⁵ mukaisia tukihenkilöitä”. Kysyjille on vastattu, että tukihenkilö on saatavissa, mutta uhrin edun mukaista olisi hankkia ROL:n turvin avustaja, koska Rikosuhripäivystys ei peri tukihenkilön käyttämisestä maksua. Vastaavalla tavalla tukihenkilö suosittelee raiskauksen uhrille avustajan hankkimista, jonka saa valtion varoista omasta varallisuudestaan riippumatta.³⁶ Tukihenkilönä voi tosin toimia kuka tahansa muukin henkilö. Raiskattu voi halutessaan ottaa tuekseen esimerkiksi jonkun läheisen henkilön.

---

³³ Tuorila 2000, 14, 55. Ks. myös Koistinen 1997, 38–41; Lindström 2004, 24–26.

³⁴ Tuorila 2000, 29–31. Joissakin muissa maissa Rikosuhripäivystystä vastaava järjestö pyrkii itse ottamaan yhteyttä rikosilmoituksen tehneisiin henkilöihin. Menettelyä perustellaan sillä, että monet uhrit eivät välttämättä tiedosta omaa avuntarvettaan tai avun hakeminen voi muuten tuntua vaikealta. Esimerkiksi Ruotsissa poliisi lähettää uhrin suostumuksella jäljennöksen rikosilmoituksesta paikalliseen rikosuhripäivystykseen. Ks. tarkemmin Tuorila & Siltaniemi 1999, 26–35. Tosin käytännössä poliisi tekee varsin paljon valikointia siinä, ketä se pitää tuen tarpeessa olevana uhrina (Svensson 2002).

³⁵ Lyhenteellä ”ROL” viitataan lakiin rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelystä (689/1997).

³⁶ Rikosuhritoimikunta on ehdottanut muutoksia avustajan ja tukihenkilön saamiseen. Toimikunnan mukaan esimerkiksi avustajan ja tukihenkilön saamisen vaihtoehtoisuus pitäisi poistaa. Ks. ko. mietintö 2001, 31–37.

Rikosten uhrit ovat olleet tyytyväisiä Rikosuhripäivystyksestä saamaansa palveluun. He ovat pitäneet tärkeänä sitä, että rikoksen aiheuttamia seurauksia ei ole vähätelty, eikä heidän ole tarvinnut jäädä tuntemustensa kanssa yksin. (Tuorila & Siltaniemi 1999, 95–96.)

Rikosuhripäivystyksessä toimii koko maassa nykyisin lähes 400 vapaaehtoista henkilöä. Vuonna 2002 auttavaan puhelimeen otettiin yhteyttä yli tuhat kertaa, juristiin lähes 500 kertaa ja tukisuhteita syntyi 658 (ks. liitetaulukko 9a). Yhden varsin suuren asiakasryhmän muodostaa parisuhde- ja seksuaalisen väkivallan uhrit. Esimerkiksi vuonna 2002 tukisuhteissa *puolet* asiakkaita oli parisuhde- tai seksuaalisen väkivallan uhreja ja vastaavasti auttavassa puhelimesta *yli kolmannes* soittajista.³⁷

4.2 Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Raiskauskriisikeskus Tukinainen on vuonna 1993 perustettu naisiin kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan keskittynyt kriisikeskus. Tukinainen tarjoaa terapeutista ammattiapua *maksuttoman* kriisipuhelimen, erilaisten yksilö- ja ryhmätapaamisten sekä vertaisryhmien muodossa. Tukinaisessa päivystää myös juristi, joka voi neuvoa oikeudellisissa kysymyksissä ja toimia raiskauksen uhrin avustajana oikeudenkäynnissä.³⁸

Tukinaisen toimintaa arvioivasta selvityksestä käy ilmi, että heidän puoleensa kääntyvät asiakkaat ovat antaneet usein positiivista palautetta saamistaan palveluista. Heille on ollut tärkeää, että heitä on uskottu, kuunneltu ja ymmärretty, ja että heidän selviytymistään on tuettu.³⁹ Raiskauksen tai sen yrityksen kokeneista asiakkaista suurin osa joutui sen kohteeksi läheissuhteissa, jolloin oli yleensä kyse parisuhteesta.⁴⁰

Tukinaisesta saatujen tietojen mukaan he saivat vuonna 2002 noin 16 000 soittoa ja soittonyritystä. Ensimmäistä kertaa kriisi- tai juristilinjalle soittaneita oli yli tuhat (ks. liitetaulukko 9b). Kriisitapaamisia järjestettiin yli 400, avoimissa ryhmissä käyntikertoja oli yli 200 ja juristi tapasi 75 asiakasta.

---

³⁷ Rikosuhripäivystyksen toimintakertomus 2002, 13. Ks. myös Tuorila 2000, 34–35.

³⁸ Vuosina 1994–1998 Tukinaisen juristi on ollut mukana 55 oikeudenkäynnissä (Raijas & Repo 1999, 115).

³⁹ Ks. Raijas & Repo 1999, esim. 16, 27, 44–46.

⁴⁰ Ks. Raijas & Repo 1999, 56. Ks. myös Näre 2000, 92 ss.; Honkatukia 2001a, 26–27.

4.3 Raiskausten uhrien tukemisen tärkeydestä rikosprosessissa

Raiskausten uhrit ovat monenlaisen avun ja tuen tarpeessa. Henkisen tuen lisäksi uhri tarvitsee tietoa omista oikeuksistaan ja tukea rikosprosessin aikana. Haastatteluihissa raiskausten uhreja tukevat henkilöt painottivatkin, että viranomaisten pitäisi pystyä ymmärtämään, että raiskauksen uhrin kokemaa tuskaa voi lisätä tunne siitä, että hän ei pysty hallitsemaan itselleen vieraita oikeudellisia kysymyksiä. Esimerkiksi kriisipalveluissa saatetaan keskittyä vain uhrin selviytymisprosessiin, mutta ei osata ottaa huomioon avuntarvetta rikosprosessissa. Toisaalta poliisi saattaa keskittyä vain rikoksen selvittämiseen liittyviin kysymyksiin, eikä välttämättä tule ajatelleeksi uhrin muuta tuen tarvetta. Yksi haastattelemistani tukihenkilöistä totesi asiasta seuraavasti:

”Poliisin puolella tunnetaan rikosprosessi, mutta ei tulla ajatelleeksi, minkälainen henkinen paine siinä on ja kuinka paljon sillä asiakkaalla on tosiasiallisesti voimaa kulkea sitä rikosprosessia. Tietysti jos mieli voi hyvin ja kaikki on hyvin, jokainen pystyy ottamaan itse asioista selvää ja hoitamaan eteenpäin, mutta siinä tilassa [raiskauksen uhri] harvemmin pystyy.”

Poliisi voi olla raiskauksen uhrin ensimmäisenä kohtaama viranomainen, mutta se saattaa jäädä myös ainoaksi oikeusviranomaiseksi. Poliisin tavalla suhtautua raiskauksen uhriin on hänelle itselleen erittäin suuri merkitys. Tämä tapaaminen muodostaa kriittisen pisteen siinä, miten uhri tulevaisuudessa käsittelee syntyneitä tilannetta ja miten hänen selviytymisprosessinsa lähtee käyntiin. Raiskauksen uhrin kohtaavien henkilöiden pitäisi olla tietoisia siitä, mikä on raiskaustrauma ja minkälaisia vaikutuksia sillä on. Muussa tapauksessa riskinä on, että uhrin käyttäytymistä arvioidaan väärällä tavalla, eikä häntä osata kohdella riittävän hienotunteisesti ja empaattisesti.⁴¹

Raijas on erinomaisella tavalla kuvannut raiskaustrauman vaikutuksia ja arvioinut, millä tavalla se vaikuttaa uhrin toimintakykyyn rikosoikeudellisessa järjestelmässä. Kipukohtia on useita, sillä raiskaus aiheuttaa voimakasta häpeää ja syyllisyyden tunnetta. Harva uskaltuu edes kääntymään poliisin puoleen. Raiskauksen aiheuttama trauma heikentää usein muistia ja vaikeuttaa uhrin kykyä ja halua puhua kipeistä asioista. Raiskatuksi tuleminen vaurioittaa perusturvallisuuden tunnetta, uhri on peloissaan ja varuillaan, minkä takia hän herkistyy tarkkailemaan, minkälaisia reaktioita hänen kerto-

---

⁴¹ Ks. esim. Raijas 2000, 7; Tuorila 2000, 58; Punnonen 2001, 61; Rikosuhritoimikunnan mietintö 2001, 37; Kjällman 2002, 57, 87.

muksensa aiheuttaa kuulijassa. Uhrin kokiessa saavansa epäystävällistä, välinpitämätöntä, vähättelevää tai syyllistävää palautetta hän voi haluta vetäytyä tapauksen tutkimisesta. Huono kohtelu rikosprosessissa voi myös johtaa uhrin uudelleentraumatisoimiseen. (Ks. tarkemmin Raijas 2001, 357 ss.)

Käytännössä ongelmana saattaa olla, että poliisi ei koe, että sen tehtäviin kuuluisi tukea raiskauksen uhrien selviytymistä.⁴² Jordan on kiinnittänyt tähän kysymykseen huomiota artikkelissaan ”Worlds apart”. Raiskauksen uhrin odotukset ja poliisin käsitykset rikosprosessin tehtävistä ovat varsin erilaisia, mutta hänen mielestään ne ovat kuitenkin sovitettavissa yhteen. Jordanin mukaan on tärkeä huomata, että uhrien epäsensitiivinen kohtelu voi johtaa siihen, että rikos jää selvittämättä. Tällöin yksittäiset raiskauksen uhrin joutuvat pettymään odotuksissaan, mutta myös koko rikosoikeudellinen järjestelmä saa kolauksen, koska se ei pysty suojelemaan ja huolehtimaan asianmukaisesti rikosten uhreista. (Jordan 2001, 701–704.)

Mielestäni on tärkeä huomata, että raiskauksen uhrin sensitiivinen kohteleminen voi *edistää* rikoksen selvittämistä. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että poliisi pystyy omalla käyttäytymisellään merkittävällä tavalla vaikuttamaan raiskauksen uhriin (ks. edellä II.3–4). Poliisin kohdellessa uhria välinpitämättömästi, kylmäkiskoisesti tai kovistellen uhri ei välttämättä tunne oloaan riittävän turvalliseksi, jotta hän pystyisi kertomaan raiskaustapahtumista seikkaperäisesti. Raiskauksen uhri vaistoa herkästi sellaisen ilmapiirin, jossa häntä ei uskota, raiskausta vähätellään tai häntä syyllistetään tapahtuneesta. Haastatteleman kriisiyöntekijä totesi, että raiskauksen uhrin pitäisi saada herkän mielentilansa takia ”*hieman ylimääräistä empatiaa*”. Poliisin pitäisi-kin olla tarkka sanoissaan ja käyttäytymisessään, ja pyrkiä rohkaisemaan raiskauksen uhria.⁴³ Temkin (1989, 18) on todennut, että poliisi ei häviäisi mitään olemalla ystävällinen raiskauksen uhrille – päin vastoin. Myös tukipalveluista kertomisen pitäisi kuulua arkirutiineihin (Temkin 1997, 526–527).

Rikosten uhrien hienotunteiseen kohtelemiseen on kiinnitetty huomiota myös poliisien kuulustelutaktiikkaa käsittelevässä oppikirjassa. Teoksessa esitetyn näkemyksen mukaan poliisilla on kuulustelutilanteessa kahdenlainen rooli: poliisi tekee rikostutkintaa, mutta samalla on tärkeää tukea uhria. Uhrin pitäisi saada puhua omista tunteistaan ja poliisin olisi autettava häntä mahdollisten pelon ja

---

⁴² Ks. esim. Vuento 2001, 40–41.

⁴³ Ks. Raijas & Repo 1999, 70; Raijas 2001, 360–361. Ks. myös Ellonen ym. 1996, 16, 25 ss.; Kjällman 2002, 87–89.

ahdistuksen tunteiden kohtaamisessa. Kirjoittajat huomauttavat, että kun uhria kohdellaan ymmärtäväisesti ja ystävällisesti, hänestä tulee myös hyvä yhteistyökumppani rikoksen selvittämisessä. Poliisin antama palaute vaikuttaa niin ikään siihen, miten uhri toipuu rikoksesta. (Ellonen ym. 1996, 125–130. Ks. myös Blair 1985, 30–31, 66–69, 79–81.)